

DOMAGOJ VIDOVIĆ

Institut za hrvatski jezik

Ulica Republike Austrije 16, HR-10000 Zagreb

dvidovic@ihjj.hr

BRANIMIR BILAFER

Ulica Hrvoja Macanovića 59, HR-10000 Zagreb

branimir.bilifer@gmail.com

POGLED U TOPONIMIJU RISANSKOGA ZALJEVA

U ovome se radu obrađuje 274 toponima u Risanskome zaljevu u naseljima Risan, Kostanjica, Lipci, Morinj i Strp. U uvodnim se dijelovima rada iznose temeljni povijesni i mjestopisni podatci, a zatim se iznose neke značajke (osobito naglasne) strpačkoga govora, jednoga od mjesnih govora u Risanskome zaljevu. U središnjemu se dijelu rada toponimi razvrstavaju motivacijski i po jezičnome postanju. Toponimi antroponimskoga postanja i kulturno-povijesno uvjetovani toponimi počesto su odrazom burne povijesti sjeverozapadnoga dijela Boke kotorske. Kad je riječ o jezičnome postanju toponima, uz očekivane su se prežitke dalmatoromanskoga supstrata u ojkonimiji (*Risan* i *Strp*) u mjesnoj toponimiji odrazili i apelativi turskoga postanja kao ostatci dvostoljetne osmanlijske vladavine Risnom, središnjim naseljem obrađenoga područja.

1. Uvod

U ovome se radu obrađuju toponimi Risanskoga zaljeva u sjevernome dijelu Boke kotorske. Riječ je o području koje obuhvaća Risan, negdašnje biskupsko i upravno sjedište te središte obrađenoga područja, s naseljima Kostanjica, Lipci, Morinj i Strp.

Grad se Risan prvi put u povijesnim vrelima spominje u IV. stoljeću prije Krista. Nastanjivalo ga je ilirsko pleme Rizunta, a bio je prijestolnicom ilirske kraljice Teute nakon njezina poraza u ratu s Rimljanima (229. pr. Kr.). Nakon pada pod rimsku vlast Risan je dobio status rimske kolonije pod imenom Iulium Risinium te je bio biskupskim sjedištem od 590. do 1540. U X. stoljeću spominje se kao naselje u Tribuniji (Butorac 1998: 20). Od druge polovice XI. stoljeća do 1376. u Risnu su se smjenjivali dukljanski, bizantski i srpski vladari. Kratkotrajno su zatim Risnom vladali Balšići (1376. – 1377.), potom Kotromanići (1377. – 1451.), Dubrovčani

(1451.) i Kosače (1451. – 1482.). Osmanlije su grad zauzeli 1482. i uz kraće preki-
de, tijekom kojih je Risan bio pod Mlečanima, njime vladali do 1687. Od 1687. Ri-
san konačno dolazi pod mletačku vlast¹ pod kojom ostaje do ukinuća Mletačke
Republike 1797. Prva austrijska uprava nad Bokom kotorskom potrajala je 1797.
– 1806., nakon čega je uslijedilo kratkotrajno razdoblje ruske (1806.) pa francuske
uprave (1807. – 1813.). Drugo je razdoblje austrijske uprave trajalo 1813. – 1918.
Nakon toga je Risan ušao u sastav Države Slovenaca, Hrvata i Srba te je iste godi-
ne (1918.) pripojen Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca. Uz manje prekide pod ta-
lijanskom i njemačkom okupacijom Risan je ostao u sastavu Jugoslavije do njezi-
na raspada 1992. te je bio u sastavu zajedničke srpsko-crnogorske države do cr-
nogorskoga osamostaljenja 2006.

U Risanskome zaljevu nalaze se i tri naselja – Lipci i Strp u potpunosti te ju-
goistočni dio Kostanjice – koji su dijelom peraške komune i Mletačke Republi-
ke ostali i tijekom osmanlijske vladavine nad Risnom, a nakon oslobođenja od
Osmanlija u sastav je peraške općine uključen i ostatak Kostanjice.

Osmanlijska su osvajanja, nakon kojih se u sjeverozapadni dio Boke kotor-
ske naselio velik broj pravoslavaca iz okolice Trebinja i Krivošija, uvelike utjecala
na vjerski sastav mjesnoga stanovništva. Tako se katolička većina sve do Dru-
goga svjetskog rata zadržala u Lipcima i Strpu (u Strpu do danas), naseljima koja
su ostala pod mletačkom vlašću, a znatan je udio katolika donedavna bio i u Ko-
stanjici². S druge je strane Risan, staro katoličko biskupsko središte, po podacima
Pavla Butorca (1998: 117), bio većinski katolički do XVII. stoljeća, ali je već počet-
kom XVIII. stoljeća ondje »potisnut jači utjecaj katolika na javni život«.

¹ Jugoistočni je dio Boke kotorske uz nekoliko enklava na sjeverozapadu ostao pod mletač-
kom vlašću 1420. – 1797.

² Katolici su bili izrazitom većinom u Strpu i Lipcima. Ta su se dva naselja popisivala pod
službenim imenom Strp-Lipci (1910. katolici su činili 80,43 % stanovništva toga naselja), a izdvaja-
njem naselja Lipci iz naselja Strp-Lipci katolici su ostali većinom u Strpu do danas. U Kostanjici su
katolici bili blagom većinom do 1910. (tada su činili 48,17 % stanovništva; Crkvenčić i Schaller 2006:
67) te znatnom manjinom (više od 40 %) do Drugoga svjetskog rata. U Risnu je 1910. bilo 9,13 %,
a u Morinju 1,93 % katolika. Stotinjak godina poslije (2011.) u Strpu je među 50 stanovnika živio 31
(62,00 %) katolik i 12 (24,00 %) Hrvata, u Lipcima među 24 stanovnika nije bilo Hrvata, a živjela su 2
(8,33 %) katolika, u Kostanjici je među 127 stanovnika živjelo 19 (14,96 %) katolika i 8 (6,30 %) Hrva-
ta, u Risnu je od 2 034 stanovnika bilo 78 (3,83 %) katolika i 31 (1,52 %) Hrvat, a u Morinju je među
224 stanovnika bilo 12 (5,36 %) katolika i 8 (3,57 %) Hrvata (usp. *Podaci na nivou naselja: Stanovniš-
tvo prema nacionalnoj odnosno etničkoj pripadnosti po naseljima (Tabela N1) i Podaci na nivou
naselja: Stanovništvo prema vjeroispovijesti po naseljima (Tabela N3)*). O uzrocima nerazmjera u
broju Hrvata i katolika, poglavito nakon 1971., vidjeti opširnije u Mrduljaš (2021).

Dio je mjesne toponimijske građe obrađenoga područja 1972. iznesen u radu Jelisavete Subotić *Prilog proučavanju mikrotoponimije Risna*, a manji dio u studijama Boka (Nakićenović 1913: 340–349, 358–360) i *Kostanjica: prirodno i kulturno nasljeđe* (Lalošević i dr. 2009). Ostatak je građe prikupljen terenskim istraživanjem tijekom 2022.³

2. Naselja u Risanskome zaljevu

2.1. Rišan⁴

Po Risnu se od antike do mletačke prevlasti cjelokupna Boka kotorska nazivala Risanskim zaljevom. Grad se prvi put spominje u IV. stoljeću prije Krista. Nastanjivalo ga je ilirsko pleme Rizunta, a bio je prijestolnicom ilirske kraljice Teute nakon njezina poraza u ratu s Rimljanima (229. pr. Kr.). Potpavši pod rimsku vlast, Risan je dobio status rimske kolonije pod imenom Iulium Risinium te je tad brojio oko 10 000 stanovnika (Luković 1951: 90). Iz II. stoljeća potječu ostatci rimske palače urešene slikama i mozaicima. Risan je bio sjedištem biskupije od 590. do 1540., a u gradu se nalazio benediktinski samostan Svete Marije (Tomasović 2016: 49). U X. stoljeću spominje se kao naselje u Tribuniji (Butorac 1998: 20). U kasnome je srednjem vijeku i početkom novovjekovlja bio trgovištem solju, poslije i stokom. Nakon osmanlijskih osvajanja u gradu su dotad većinski katolici postali izrazitom manjinom te je 1627. u Risnu živjelo oko 570 muslimana, 150 pravoslavaca i 80 katolika. Tijekom osmanlijske vladavine u Risnu su se nalazile četiri džamije, a kotorski je biskup Franjo Župan 1580. za službenoga posjeta Risnu utvrdio kako je katolička crkva (kojoj se ne navodi titular) razrušena te je bogoslužje obavio u kući Marka Tripkova (Butorac 2022b: 271). Pravoslavna crkva svetoga Petra i Pavla počela se graditi 1601., obnovljena je 1722. i dograđena 1796. U samoj je crkvi bio pravoslavni i katolički oltar te je uz nju u XVIII. stoljeću (1747. ili 1767.) izgrađena katolička kapelica svetoga Mihovila. Katolički je oltar u crkvi svetoga Petra i Pavla bio podignut 1663. te su se njime risanski katolici služili sve do 1847., kad je izgrađena nova katolička crkva svetoga Mihovila, nekoliko stotina metara južno od spomenute kapelice posvećene istomu svetcu (Butorac 2022b: 319). Ta je crkva porušena tijekom Drugoga svjetskog rata i nikad nije obnovljena. U Risnu se ujedno nalaze pravoslavne crkve svetoga Luke iz XV. stoljeća (na predjelu Smokovac), svetoga Jovana iz XVIII. stoljeća i svetoga Dimitrija posvećena 1907. te pravoslavni manastir Banja, koji potječe s početka XVIII. stoljeća (Nakićenović 1913: 346).

³ Ispitanici su bili Tripo (1966.), Anton (1939.) i Anđa Bilafer (djevojački Radović; 1940.), svi iz Strpa. Zahvaljujemo im na podatcima i iznimnoj susretljivosti.

⁴ U radu foneme /ž/, /žj/, /x/, /ɲ/, /ń/, /ɽ/ ne donosimo uobičajenim dijalektološkim znakovima, nego ih bilježimo grafemima hrvatskoga standardnog jezika: dž, đ, h, lj, nj, r.

U literaturi se navode različiti grčki (*Rísínon*) i latinski (*Rhizinium*, *Resinum*) ojkonimski likovi za Risan. Petar Šimunović (2013: 177) slavenski lik **Risъnъ* (iz kojega je nastao hrvatski *Risan*) izvodi iz **Risīnu*. Dijelovi su Risna: *Břda* (< *brdo*), *Bŭjevina* (< *Bujevina* ‘posjed Bujovića’), *Ćŭkovina* (< *Ćukovina* ‘posjed Ćukovića’), *Derájići* (< *Derajić* (vjerojatno prezime)), *Drăgojev do* (< *Dragoje* + *do* ‘udubina u kršu’), *Džámija* (< *džamija* ‘muslimanska bogomolja’ < tur. *cami*), *Grăbovac* (< *grab* ‘*Carpinus orientalis*’), *Grŭdina* (< *gruda* ‘okruglast kamen’), *Kăturići* (< *Katurić* (prezime)), *Kòščela* (usp. *kostela* ‘*Cellis australis*’), *Kováčevina* (< *Kovač* (prezime)), *Lòpatice* (< *lopatica*), *Ljŭljevine* (usp. *ljulj* ‘vrsta trave, *Lolium*’), *Mâlā* (< *mala* ‘mahala, gradska četvrt, zaselak’ < tur. *mahalle*), *Pjèščina* (< *pješčina* ‘uv. od pijesak’), *Răškovići* (< *Rašković* (prezime)), *Rŭpavac* (< *rupa*), *Smòkovac* (< *smokva*⁵ ‘smokva, *Ficus*’), *Stijêpovići* (< *Stijepović* (prezime)), *Vĭganj* (< *viganj* ‘mijeh kojim se potpiruje kovačka vatra’) i *Vĭtoglāv* (< *vit* ‘vitak’ + *glava*).

etnici: *Rišnjanin*, *Rišljanin* (mn. *Rišnjani*, *Rišljani*); *Rišnjānka*⁶, *Rišljānka* (mn. *Rišnjānke*, *Rišljānke*)

ktetici: *rišanskī*, *rišnjanskī*, *rišljanskī*

2.2. Kòstanjica

Kostanjica je smještena osam kilometara južno od Risna. Prvi se put spominje u popisu inventara pokretnina i nepokretnina Opatije svetoga Jurja od 22. travnja 1431. Tad je jedna kuća u Kostanjici opatu Augustinu plaćala tri perpera obveza prema Opatiji (Butorac 2022a: 198). U dokumentu iz 1440. saznajemo i ime prvoga zasad poznatog Kostanjčanina, Novaka Dobrikovića, koji je Opatiji svetoga Jurja prepustio vinograd u Kostanjici (Butorac 1998: 34). Posjedi se katoličkoga središta Gospe od Škrpjela u XVII. stoljeću spominju na predjelu Oštrikam, a na njih upućuje i toponim Gospino u istočnome dijelu naselja (Lalošević i dr. 2009: 8). U selu se nalaze katolička crkva svetoga Ivana Krstitelja iz 1834. i pravoslavna Svete Gospe iz 1925. (Lalošević i dr. 2009: 32–33). Katolička je župa u Kostanjici uspostavljena 1859.

Kòstanjica (< *kostanj* ‘kesten, *Castanea*’) dobila je ime po kestenovim šumama. Od kestena su se izrađivali dijelovi međukatnih konstrukcija, okviri vrata i prozora te ostala stolarija (Lalošević i dr. 2009: 14).

etnici: *Kòstanjičanin* (mn. *Kòstanjičani*); *Kòstanjičānka* (mn. *Kòstanjičānke*)

ktetik: *kòstanjičkī*

⁵ Iako se toponimi motivirani apelativom *smokva* najčešće odnose na predio zasađen vočkama istozvučnoga naziva, dio ih je moguće povezati sa slavenskom osnovom *smokъ* ‘zloduh, zmaj’, poglavito one koji se odnose na zbirališta vode i predjele uz njih (usp. Šimunović 2004: 196). Risanski je Smokovac vrelo.

⁶ Bura se, pak, koja puše s risanskih vrleti naziva *rišānka* (Nakićenović 1913: 341).

2.3. Lìpci

Lipci su smješteni devet kilometara jugozapadno od Risna. U Lipcima je na predjelu Stijene pronađen crtež jelena iz brončanoga doba (opširnije u Bošković 1968). Naselje se spominje u nekoliko dokumenata iz XV. stoljeća (od 1431.) kao dio područja Opatije svetoga Jurja na otočiću Sveti Juraj pred Perastom (Butorac 1998: 31). Godine 1462. (Butorac 2022a: 199) u Lipcima se spominje predio Cvjetova (*Zuietoua*), koji nismo mogli ubicirati tijekom terenskoga istraživanja. U naselju se nalazi katolička crkva svetoga Ivana.

Naselje je prozvano po lipama koje u Boki kotorskoj najčešće rastu uz vodotoke. Uz lik *Lìpci* (G *Lìpācā*, DI *Lìpcima*, A *Lìpce*, L u *Lìpce*) u uporabi je i lik *Lìpce* (G *Lìpca*, D *Lìpcu*, A *Lìpce*, L u *Lìpce*, I *Lìpcem*).⁷

etnici: *Lìpčanin* (mn. *Lìpčani*); *Lìpčānka* (mn. *Lìpčānke*)

ktetik: *lìpačkī*

2.4. Mòrinj

Morinj je smješten osam kilometara jugozapadno od Risna. Spominje se u dva dokumenta iz 1336. U dokumentu iz siječnja 1336. stoji kako se Bratoslav Bogojev iz Morinja obvezao na obrtničko obrazovanje u majstora Mikoja (Kovijanić i Stjepčević 1957: 136). U dokumentu od 7. travnja 1336. spominju se, pak, Miloje Radinović iz Morinja (*Milloye Radinouich de Morigne*) i njegova kći Jagoda, sluškinja u kući Jakanja (Mayer 1981: 409). Ime je naselja zabilježeno i 1407. u zaključku kotorskoga Malog vijeća, u kojemu se navodi da treba utamničiti i prisiliti na povrat zemlje Opatiji svetoga Jurja svakoga Morinjanina koji se nađe u Kotoru, a zadržao je opatijska zemljišta (Butorac 1998: 31). Nakon oslobođenja Morinja od Osmanlija turski su mlinovi u mjestu dodijeljeni Peraštanima Ivi Buroviću i Niki Vučićeviću (Butorac 1981: 196), a u XIX. stoljeću bilo ih je čak 19 (Milinović 1974: 48). Po nepotkrijepljenim podacima crkva je svetoga Ivana na predjelu Svrčak izgrađena u XIV. stoljeću te se u njoj nekoć obavljao katolički i pravoslavni obred. Danas je to pravoslavna crkva posvećena svetomu Jovanu Bogoslovu (DUP Morinj: 24). U Morinju se uz pravoslavne crkve svetoga Ilije u Bunovićima na predjelu Ilinica (Nakićenović 1913: 348), Save u Donjemu Morinju (građila se 1861. – 1875.) i svetoga Tome u Gornjemu Morinju (nije joj poznata godina gradnje, a obnovljena je 1826.) nalazi još katolička crkva svetoga Tripuna iz XV. stoljeća (neki dijelovi crkve potječu iz druge polovice XIII. ili XIV. stoljeća), na čijim su zidovima urezani najstariji prikazi jedrenjaka u Boki kotorskoj (Luković 1951: 89). U toj se crkvi blagdan svetoga Tripuna slavio 10. studenoga, po rimskome martirologiju.

⁷ U mjesnim se govorima akuzativ često zamjenjuje lokativom.

Po predaji se naselje nekoć nazivalo *Dòbrō Sèlo* ili *Dragománović* (po morinj-skome rodu), a današnje je ime navodno dobilo zbog velikoga pomora izazvanog epidemijom kuge.⁸ Stariji je ojkonimski lik *Mòrinje*. Miomir Abović (2021) izvodi ojkonom iz kršćanskoga imena *Marin*, a Niko Luković (1951: 89) drži da je naselje prozvano po crkvi Svete Marije. S obzirom na česte odraze Bogorodičina kulta u jadranskoj toponimiji formalno jezično srodne liku *Morinj*⁹ te spomen benediktinskoga samostana Svete Marije u obližnjemu Risnu, Lukovićevo se mišljenje čini vjerojatnijim.

etnici: *Mòrinjanin* (mn. *Mòrinjani*); *Mòrinjānka* (mn. *Mòrinjānke*)

ktetik: *mòrinjskī*

2.5. Strp

Naselje se nalazi oko 4 kilometra jugozapadno od Risna. Prvi se put spominje 27. veljače 1336. (Mayer 1981: 396). Strpljani Brajša Obradov i njegova žena Mare (*Braysce Obradi et sue uxori Mare de Sterp*) te njihovi nasljednici tad su trajno u posjed i najam dobili zemljišta crkve svetoga Petra, Andrije i Šimuna na podanku *Crepis* (usp. Stjepčević 2003: 67). Strp se ujedno spominje u nekoliko dokumenata iz XV. stoljeća (od 1431.) kao dio područja Opatije svetoga Jurja na otočiću Sveti Juraj pred Perastom. U dokumentu iz 1437. stoji da su Strpljani (uz stanovnike Perasta, Đurića i Većebrda) stražarili na barkama po Kotorskoj zaljevu te plaćali dažbinu i u doba kotorske samouprave i u doba mletačke vladavine (Butorac 1998: 31–32). Među njima se spominju Vlatko Bogojević (*Vlaticus Bogojevich*), Dapko Grubojević (*Dapicus Gruboevich*) i Ostoja Milinović (*Ostoia Milinovich*) (Stjepčević 2003: 336). Osim u matičnim knjigama prve se strpačke obitelji, kao što su Nenada (iz bratstva Studeni) i Ćeman (iz bratstva Mioković), spominju kao odvjetci peraških bratstava (Butorac 1998: 115–116). U naselju se nalazi katolička crkva Svetoga Spasa koja se u vrelima spominje od 1747. (Butorac 2022: 316) Mjesno hrvatsko katoličko stanovništvo u Strpu i danas obilježava krsno ime na Spasovdan.

⁸ Po predaji su Morinjani nakon epidemije kuge tražili pomoć od gatara, no tomu se usprotivio mjesni svećenik koji je ikonu Presvete Bogorodice iz mjesne crkve svetoga Ivana odnio na vrelo Svrčak i posvetio vodu iz toga vrela, nakon čega je epidemija kuge zaustavljena, a Bogorodici u spomen Morinjani iznose njezinu ikonu svakoga 15. srpnja (opširnije u Milinović 1974). Budući da imena *Dobro Selo* i *Dragomanović* nisu potvrđena u povijesnim vrelima, jasno je da predaja o tome da su to starija imena Morinja nije točna. Morinj se ujedno u okolici nazivao i *Petrovo Selo* zbog podrške Morinjana kralju Petru II. Karađorđeviću 1945.

⁹ Usp. toponim *Sutomore* u Spiču i *Sutorina* (< **Sutomorina*) u Boki kotorskoj te druge srodne toponime povezane s Bogorodičnim kultom (Šimunović 1996: 45). Valja spomenuti i toponim *Gospino* u susjednoj Kostanjici.

Naselje je po predaji prozvano Strp zato što su kuće u njemu „strpane” (zbijene) jedna do druge ili po tome što su „strpane” pod brdo. Orsat Ligorio (2013: 249) otkonim drži dalmatoromanskim prežitkom te ga izvodi iz STIRPE ‘deblo, stabljika’.

etnici: *Strp(l)janin* (mn. *Strp(l)jani*); *Strp(l)janka* (mn. *Strp(l)janke*)

ktetik: *strpački*

Zemljovid 1. Risanski zaljev

3. Strpački mjesni govor

U ovome se radu iznose neke, ponajprije naglasne značajke strpačkoga govora, kojim govore autohtoni Hrvati sjeverozapadnoga dijela Boke kotorske. Hrvatski, crnogorski i srpski govori u Risanskome zaljevu pripadaju istočnohercegovačkomu dijalektu štokavskoga narječja. Podatci su o tim govorima vrlo oskudni, a u temeljnoj hrvatskoj i srpskoj dijalektološkoj literaturi (npr. Ivić 1956; Lisac 2003; Okuka 2008) spominju se samo kao granični prema susjednim zetsko-južnosandžačkim govorima. Granica između istočnohercegovačkih i južnosandžačkih govora u Boki kotorskoj prati povijesne granice između Tribunije i Duklje te Huma i Kotora, a uglavnom i između Mletačke Republike i Osmanskoga Carstva (uz iznimku Đurića, Lipaca, Strpa i dijela Kostanjice).

Strpački govor, slično govorima dubrovačkoga područja, ovisno o naglasku, ima dvosložnu (npr. *lĭjĕp*, *mĭjĕh*, *snĭjĕg*) ili jednosložnu zamjenu *jata* (npr. *nĭjĕsam*; usp. Lisac 2003: 99). Glas se *h* čuva u nominativu u imenica kao što je *krùh*, ali se mijenja s *v* u kosim padežima (*G krùva*) te ispada u pridjevsko-zamjениčkoj sklonidbi u kojoj su potvrđeni nastavci tvrdih osnova (npr. *òvijĕ*, *svĭjĕ*, *tĭjĕ*). U strpačkome se govoru provodi zamjena *lj > j* (*kjûč*, *ũje*). U primjerima sa

suglasničkim skupovima *blj* (*izgubjen*¹⁰), *mlj* (*snîmjeno*, *zèmjа*), *plj* (*Str̂pjanin*) i *vlj* (*pònovjen*) došlo je do epenteze *l*, zatim jotacije, pa depalatalizacije *lj > j*.¹¹ U primjerima sa sekundarnim *lj* (npr. *gròbje*) nije razvidno je li riječ o istome procesu. Česti su primjeri treće jotacije (npr. *đèca*, *nèđeja*, *óđe*, *pròcerat*, *vìđe(t)*). Dijelom su glasovnoga sustava fonemi *ś* (npr. *śèdi*, *śekira*, *śutridan*) i *ž* (npr. *kòžī*). Glas *v* ispada u primjeru *čòek* (G *čòèka*). Česta je pojava kratke množine (npr. *bòri*, *kjùći*, *mlīni*).

U strpačkome se mjesnom govoru iza silaznih naglasaka gubi zanaglasna dužina u imenica (*slūčaj*, *šakanje*, *žalos*; G mn. *pūtnika*, I jd. *òbalom*), u glagola (primjerice, u prezentu *fàli*, *īma*, *kàže*, *znâči*; *prīčamo*; *navījaju*, *nòse*), u glagolskome pridjevu radnom (npr. *rèko*), u određenih pridjeva (npr. *drūgi*, *jāča*, *māli*, *sèdmi*) te pri prebacivanju naglasaka (npr. *nā brod*). Rjeđe se mogu čuti i silazni naglasci u nepočetnome slogu u višesložnih riječi (npr. *navijāč*, *ogrāđena*, *ostāli*, *ovāj*). Upravo su često gubljenje zanaglasnih dužina i silazni naglasci u nepočetnome slogu značajke kojima se hrvatski govori u Risanskome zaljevu razlikuju od srpskih i crnogorskih. U mjesnome se govoru nahode i primjeri kanovačkoga duljenja (npr. *dòbro*, *dòšli*¹², *prīšli*, *sélo*, *úšla*), a oblici tipa *pròbjen* i *pjān* svjedoče o refleksu slaboga poluglasa. Iskonski je praindoeuropski naglasak očuvan u imenici *mòre*¹³ (u drugim je govorima obično produljen u *mòre* pod utjecajem latinskoga lika), a stariji je naglasni lik uščuvan i u zamjenici *òn*. U strpačkome se govoru, kao i u većini hrvatskih bokeljskih govora te općenito štokavskih govora u Crnoj Gori, čuvaju stariji naglasni likovi genitiva i akuzativa množine zamjenica *mi* i *vi*, *nās* i *vās*¹⁴ (opširnije o tome u Kapović 2017: 327–328) te oblik *vi*, koji se može odnositi na nenaglašeni dativ (*Pòpijèvke vi na pòštènje*) i akuzativ zamjenice **vy* ‘vi’ (npr. *Vesèlio vi Bòg vèliki*).¹⁵

¹⁰ U mjesnome je govoru zabilježen i lik *dibjī* ‘divlji’ svojstven i ostatku Boke te dubrovačkomu području, npr. u Janjini (usp. Prišlić i Vidović 2021: 250).

¹¹ Danas su u mlađih govornika potvrđeni i primjeri s *lj* (npr. *kljūč*, *ūlje*).

¹² Osnovni je glagol kretanja u Strpu *òdit*, kao u Lastvi kod Tivta (usp. Vulić 2011: 117).

¹³ Izgovor *mòre* uščuvan je na širemu dubrovačkom području i u štokavskim govorima u samome Dubrovniku, u Dubrovačkome primorju, Konavlima, Zažablju, Slivnu i štokavskome dijelu Pelješca te Gornjoj Hercegovini, i u čakavskim govorima u zapadnome dijelu Pelješca te na Korčuli i Lastovu. Tijekom novijih istraživanja potvrđen je i u Bristu u Makarskome primorju (Prišlić i Vidović 2021: 244).

¹⁴ Taj smo naglasak zabilježili i u Donjoj Lastvi kod Tivta. Ondje smo zabilježili i analoške naglaske *nīh* (*nā njih*) i *svīh*.

¹⁵ Opširnije o tome u Kapović (2006: 54).

4. Motivacijska razredba toponima

U ovome se poglavlju toponimi dijele po motivaciji. Uz toponim donosimo osnovni podatak, a u bilješkama dodatna objašnjenja. Uz toponime navodimo i pokrate imena naselja u kojemu su zabilježeni: K = Kostanjica, L = Lipci, M = Morinj, R = Risan, S = Strp.

4.1. Toponimi motivirani geomorfološkim značajkama zemljopisnoga referenta

4.1.1. Zemljopisni nazivi u toponimiji (toponimijski apelativi i izvedenice)

4.1.1.1. Odrazi toponimijskih naziva: *Banja* (< *banja*¹⁶ ‘pličina s toplom morskom vodom’; usp. lat. *balnea*¹⁷; R), *Barina* (< *bara*; R), *Bòljùn* (< *boljun* ‘vrelo’ < lat. *bullire*; L), *Brda* (R), *Brù(l)je*¹⁸ (usp. *vrulja* ‘podmorsko vrelo’; R), *Dò* (< *do* ‘udubina u kršu’; M), *Gàndalj* (usp. *gandaj*¹⁹ ‘zakutak’; K), *Grèbèn* (R), *Kùk* (< *kuk* ‘kameni vrh u obliku stošca’; M, R), *Lèdine* (M), *Livada* (R), *Lúka* (L, S), *Pècina*²⁰ (S), *Pò(l)je* (M), *Pònori* (M), *Pònta*²¹ (< *ponta* ‘rt’ < tal. *ponta*; S), *Potkàlùžje* (< *kaluža* ‘blato, kalište’; S), *Rijèd* (usp. *red*²² ‘kamen živac’; M), *Řtac* (< *rtac* ‘um. od rt’; R), *Spìla*²³ (usp. *spilja*; R, S), *Strùge* (< *struga* ‘strmo korito potoka’; R), *Tòčilo* (< *točilo* ‘korito brdskih potoka’; S), *Úmi* (usp. *hum* ‘brdo’; M).

Većina se toponima iz ove skupine odnosi na morfološke oblike krša te obalnoga pojasa i podmorja. Morfologijom su krša motivirani toponimi koji se izvode iz naziva *do*, *ledina*, *livada*, *pečina*, *polje*, *ponor*, *spila*, *struga* i *točilo*, a obalnoga pojasa i podmorja toponimi koji se izvode iz apelativa *banja*, *brulja* ‘vrulja’ te *ponta* i *rt*²⁴. U mjesnoj su se toponimiji ujedno odrazili nazivi vrelišta *boljun*²⁵

¹⁶ Na Zlarinu se toponimi *Banj* i *Banja* odnose na ladanjski prostor, točnije na kupališta (Skračić i Šprljan 2016: 332).

¹⁷ Romanizam *banja* Ligorio svrstava među posuđenice koje su »u slavinu prispjele još na dunavskome limesu« (Ligorio 2014: 21–22).

¹⁸ Riječ je o podmorskome vrelu kod Risna. Za promjenu *vr* > *br* usp. **Vrela* > *Brela* (usp. ERHSJ III: 623). Na zemljovidima je zabilježen lik *Vrulja*.

¹⁹ Opširnije o apelativu vidjeti u JE (I: 168–169) i Šimunović (2005: 98).

²⁰ Na zadarskome području *pečina* može označivati i kamenite predjele i vrhove (Skračić i Jurić 2004: 165).

²¹ Strpački se predio *Ponta* u Morinju naziva *Máčkova pònta*. Apelativ *ponta* u Boki kotorskoj katkad označuje i pristanište (Lalošević i dr. 2009: 35).

²² Apelativ *r(ij)ed* nisam zabilježio u mjesnim govorima, no s obzirom na izgled referenta moguće je pretpostaviti da je i u Boki kotorskoj označivao kamen živac kao na Braču (usp. Šimunović 2004: 119).

²³ *Spila* je potok.

²⁴ Apelativ *rt* iščeznuo je, slično kao na većemu dijelu istočnojadranske obale, iz aktivnoga leksika. Za toponime morskoga dna Vladimir Skračić upotrebljava naziv bentonim (opširnije u Skračić 2020: 128).

²⁵ Apelativ *boljun* ‘vrelo’ dijelom je aktivnoga leksika u Boki kotorskoj te ga Dunja Brozović

i blatišta *bara* te oronimijski apelativi *brijeg* (usp. toponime *Briježak* i *Brežine* u 4.1.1.3.), *(h)um*, *greben*, *kuk* i *rijed*. Apelativ *luka* odnosi se u Risanskome zaljevu i na uzvorske (uvala) i na kopnene zemljopisne referente (zemljišta uz vodotok). Ujedno su potvrđene i hidronimijske osnovne *potok* i *rijeka* (usp. 4.6.).

4.1.1.2. Toponimijske metafore: *Bäbina skrinja* (< *baba* + *skrinja* [< SCRINIA; Ligorio 2014: 236]; R), *Čélac* (< *čelo* ‘brdo okrenuto suncu’; R), *Čèlina* (usp. *Čelac*; K), *Galijan*²⁶ (< *galija*; R), *Grāšće* (usp. *Grašta*; R), *Grāšta* (< *grašta*²⁷ ‘kameni lonac za cvijeće’ < južnotal. *grasta* < lat. *gastra*; S), *Kòlīc* (< *kolić* ‘um. od kolac’; R), *Kotārača*²⁸ (< *kotarača* ‘propust kroz koji teče voda’; R), *Krālijēšnica* (< *kraliješ* ‘pršljen’; K), *Lòpatice* (< *lopatica*; R), *Vèrige*²⁹ (< *verige* ‘tjesnac’ < *veriga* ‘velik lanac kojim se što preprečuje’; K), *Vīganj* (< *viganj*³⁰ ‘mijeh kojim se potpiruje kovačka vatra’; R).

Izvori su toponimijskih metafora dijelovi tijela (*čelo*, *kraliješ* i *lopatica*), predmeti iz svakodnevne uporabe (*grašta*, *kolić*, *skrinja* i *veriga*), građevinski naziv (*kotarača*) i vrsta plovila (*galija*).³¹

4.1.2. Toponimi s obzirom na razmještaj, oblik i izgled tla ili vode

4.1.2.1. Toponimi uvjetovani smještajem zemljopisnoga referenta: *Kùtina* (< *kut*; R), *Nāvrvh čñē grēdē* (< *crn* ‘obrastao crnogoricom’ + *grēda*³² ‘uočljiva stijena’; R), *Nāvrvh òsredca* (usp. *osredak* ‘njiva u sredini’; M), *Òkrajak* (M), *Prīboj* (< *priboj* ‘predio uz veću uzvisinu’; M), *Zārjēčje* (R).

4.1.2.2. Toponimi koji označuju oblik i površinska svojstva tla (izravni i metaforični): *Bēzdanj* (S), *Dēbelī rījēd* (< *debeo* ‘širok’ + *rijed* ‘kamen živac’; M),

Rončević (1997: 29) bilježi u Lepetanima. Oronim *Boljun* zabilježen je u Stolivu (Vidović 2019: 103).

²⁶ Riječ je o pješčanome sprudu na lijevoj strani potoka Spile.

²⁷ Skok bilježi apelativ *grasta*, koji izvodi iz južnotal. *grasta* < lat. *gastra* (ERHSJ I: 609). Apelativ je potvrđen u Dubrovniku (Bojanić i Trivunac 2020: 213), Konavlima (Veselić 2020: 32) i Župi dubrovačkoj (Bego-Urban 2010: 136).

²⁸ *Kotarača* je vrelo koje izvire iz stijene samo nakon izrazito kišnih razdoblja.

²⁹ Po jednoj je od predaja tjesnac nazvan po lancima koji su priječili ulaz u Kotorski i Risanski zaljev. Dvije su inačice navedene predaje. Po prvoj je lance 1381. postavio ugarsko-hrvatski kralj Ludovik I. Anžuvinač kako bi spriječio prolazak mletačkih brodova, a po drugoj su postavljeni kako bi se onemogućio prodor Osmanlija u Perast i Kotor u XVI. i XVII. stoljeću. Postoji i znatno manje vjerojatna teorija kako je ime nastalo prevođenjem prezimena kotorske vlasteoske obitelji *Catena* (Mažibradić 2015: 49).

³⁰ Na Braču je *viganj* mali pristranak (Šimunović 2004: 224).

³¹ Koliko su različiti izvori metafora u Risanskome zaljevu, na zadarskim otocima i na Šolti, pokazuje podatak da im je zajednička tek metafora *galija* (usp. Skračić i Jurić 2004: 169 te Marasović-Alujević i Lozić Knezović 2011: 393) uz metafore koje su se već okamenile u toponimijske nazive (npr. *kuk*) i koje se odnose na sastav tla (*grēda*).

³² U obalnoj toponimiji apelativ *grēda* može označivati i prijelaz iz plitkoga u duboko more, primjerice na zadarskome području (Skračić i Jurić 2004: 169).

Dùbokā dōlina (M), *Dùžnatā gláva* (R), *Dùgī dō* (M), *Gřbavī dōci* (R), *Křnjača* (R), *Vītoglāv* (R).

4.1.2.3. Toponimi koji se odnose na sastav i osobitosti tla ili vode: *Bijēla ljūt* (< *bijel* + *ljut* 'kamen živac'; M), *Bijēli kàmen* (S), *Cřljenā stijēna* (< *crljen* 'crven' + *stijena*; R), *Gnjilē lãstve* (R), *Golòdražnica*³³ (R), *Kàmeno mòre*³⁴ (R), *Klikovac* (M), *Kòrjān-kùk* (< *korija*³⁵ 'gusta šuma' < [tur. *koru* 'šuma'] + *kuk*; ERHSJ II: 154; R), *Među vèlje kàmenje* (*velji* 'velik' + *kamenje*; S), *Ōštrikam* (< *oštar* + *kam* 'kamen'; S), *Ōštri kãmi* (usp. *Oštrikam*; K), *Pjèščina* (R), *Plòčice* (< *pločica* 'um. od ploča' < *ploča* 'kvadratni kamen'; S), *Sòpòt*³⁶ (R), *Stijēne* (L), *Svrčak* (< *svrčak* 'mjesto na kojemu se voda vrti u vrelu'; ERHSJ III: 632; M), *Ušljivac* (R), *Vòdice* (R), *Zèlenī dō* (< *zelen* 'obrastao raslinjem'; M).

Većina se toponima iz ove skupine odnosi na stjenovite terene te sadržava apelative *kam*, *kamenje*, *ljut*, *ploča* i *stijena*. Na područja obrasla biljnim pokrovom upućuje toponim *Zeleni do*, na predjele s oskudnim biljnim pokrovom *Golodražnica*, a na vodna područja *Vodice*. Na glinovita tla upućuje toponim *Gnjile lastve*, pjeskovita *Pješčina*, a na vodotoke koji presušuju *Ušljivac*. Onomatopejskoga je postanja toponim *Klikovac*.

4.1.3. Odnosni toponimi: *Brèžina* (R), *Brèžine* (M), *Brijéžak* (M), *Dóčine* (M), *Dònjā Grãšta* (S), *Dònja Kòželjūt* (S), *Dònjā vòda* (M), *Dònjē grãblje* (S), *Dònjē grànice* (S), *Dònjī Mòrinj* (M), *Gòrnjā Grãšta* (S), *Gòrnjā Kòstanjica* (K), *Gòrnja Kòželjūt* (S), *Gòrnjā vòda* (L), *Gòrnjē grãb(l)je* (S), *Gòrnjē grànice* (S), *Gòrnjī Mòrinj* (M), *Grèdina* (R), *Grūdina* (R), *Klãčina nõvã* (S), *Klãčina stãrã* (S), *Mãli mòst* (M), *Nãd dō* (S), *Nalúka* (< **Nadluka*; K, M), *Nãtpolje* (M), *Pod Pèćinu* (S), *Pod Spìlu* (S), *Vèljā gréda*³⁷ (R), *Vèljā nǐva* (K, M), *Vèljī mòst* (M), *Vèljī pòtok* (M), *Zàkuće* (M), *Zà ogradu* (S), *Zàpresjeka* (M), *Zàrupina* (R), *Zàtrapje* (M), *Zàubō* (R).

Dvorječni se odnosni toponimi najčešće tvore od pridjeva i imenice (npr. *Donja Grašta*), a odnos se među samim toponimima najčešće iskazuje antonimnim parovima pridjeva, pri čemu antonimni par *gornji* – *donji* izražava prostorne³⁸, *novi* – *stari* vremenske, a *mali* – *velji* kvalitativne odnose (usp. Frančić i Mihaljević 1997–1998: 88). Kvalitativni se odnosi u jednorječnim istokorijenskim toponimima

³³ *Golodražnica* je vrelo kod manastira Banja u Risnu.

³⁴ Riječ je o vrleti između Risna i Ledenica.

³⁵ Usp. i prezime *Korljan* u Gradcu u Makarskome primorju (Šimunović 2006: 466).

³⁶ *Sopot* je vrelo koje izvire iz pećine. Voda iz vrela izlazi u slapu i ulijeva se u more.

³⁷ Nakon što su Nijemci tijekom Drugoga svjetskog rata minirali navedeno područje, predio je prozvan *Làgūm* (< *lagum* 'mina' < tur. *lağum*; Škaljić 1966: 430) jer su ondje Nijemci minirali dio puta Risan – Ledenice (Subotić 1972: 89).

³⁸ U Strpu par *gornji* – *donji* uglavnom upućuje na položaj prema starome, danas zaraslome putu od Lipaca prema Strpu.

iskazuju sufiksima *-ak* (npr. *Briježak*) i *-ina* (*Brežine*) te prefiksima *nad-* (*Nalu-ka*, *Natpolje*) i *za-* (*Zapresjeka*, *Zarupina*). U tvorbi su toponima iz ove skupine zastupljeni prijedlozi *nad*, *pod* i *za*.

4.1.4. Toponimi motivirani nazivima biljaka, dijelova biljaka i biljnih zajednica: *Bijēlī drijēn* (< *bijeli drijen* 'bijeli svib, *Cornus alba*'; R), *Br̄štan* (< *brštan* 'bršljan, *Hedera helix*'; R), *Dēlikapina* (< *deli* 'jak, snažan' + *kapina* 'kupina, *Rubus ulmifolius*'; R), *Devēsilje* (< *devesilje* 'Seseli rigidum'; K), *Glōgovo b̄rdo* (< *glog* 'Crategus'; R), *Gōrica* (< *gorica* 'mlada šuma'; R), *Gr̄ab(l)je* (< *grab* 'Carpinus'; M, S), *Gr̄abovac* (usp. *Grablje*; R), *Jāblanovi* (< *jablan* 'Populus'; R), *Jāsenova glāvica* (< *jasen* 'Fraxinus'; R), *Košćela* (usp. *koščela* 'kostela, *Cellis australis*'; R), *Koštrikovac* (< *koštrika*³⁹ 'veprina, *Ruscus aculeatus*'; M), *Ljēškova dōlina* (< *lijeska* 'Corylus'; M), *Lišće* (< osl. **lēs* 'lisnata šuma'; M), *Mūrva*⁴⁰ (< *murva* 'dud, *Morus*'; R), *Ōrašje* (< *orah* 'Juglans'; L, M), *Pāpratnica* (< *paprat* 'Pterydophita'; M), *Pelēnica* (< *pelin* 'Artemisia absyntium'; R), *Pōd javōr* (< *javor* 'Acer pseudoplatanus'; M), *Smōkovac*⁴¹ (< *smokva* 'Ficus carica'; R), *T̄rnovi dō* (< *trn* 'Prunus spinosa'; M), *Zā dubovo b̄rdo* (< *dub* 'hrast, *Quercus*'; M), *Žūkova glāvica* (< *žuka* 'Junceus'; M).

U mjesnoj su se toponimiji odrazili mnogobrojni apelativi koji upućuju na postojanje raznorodnih vrsta stablašica (*dub*, *grab*, *jablan*, *jasen*, *javor*, *kostanj*, *koščela*⁴², *murva* i *orah*) te grmolikih (*bijeli drijen*, *brštan*, *glog*, *kapina*, *koštrika*, *lijeska*, *paprat*, *trn* i *žuka*), zeljastih (*devesilje*) i ljekovitih biljaka (*pelin*). Na biljne zajednice⁴³ upućuju toponimi *Gorica* i *Lišće*.

4.1.5. Toponimi u svezi s nazivima životinja i životinjskih staništa: *Bōžjāk*⁴⁴ (< *božjak* 'vrsta ptice, pupavac'; R), *B̄rljezina* (usp. *brgljez* 'vrsta ptice'; R), *Džūrlīn*⁴⁵ (< *džurlin* 'čurlin, vrsta ptice'; R), *Kōželjut* (< *koza* + *ljut* 'kamen živac'; S), *Máčkova pōnta*⁴⁶ (< *mačak* + *ponta* 'rt'; S), *Sōkolova grēda* (< *sokol* + *greda* 'uočljiva stijena'; S), *Zēčnjāk*⁴⁷ (< *zečnjak* 'zečja jama'; R), *Zmijīnac* (< *zmija*; M).

U toponimiji su se Risanskoga zaljeva odrazili nazivi domaćih životinja (*koza*, *mačak*), gmazova (*zmija*) i ptica (*božjak*, *brgljez*, *džurlin* i *sokol*) te životinjskih staništa (*zečnjak*).

³⁹ Od koštrike i šparoga u Boki kotorskoj pravi se salata.

⁴⁰ *Murva* je rt u Risnu.

⁴¹ Usp. 5. bilješku.

⁴² Romanizme *kostanj* (usp. toponim *Kostanjica*) i *kostel* (usp. toponim *Košćela*) Ligorio svrstava među posuđenice koje su »u slavinu prispjele još na dunavskome limesu« (Ligorio 2014: 21–22).

⁴³ U mjesnim je govorima živ apelativ *dubrava* 'hrastova šuma'.

⁴⁴ Riječ je o povremenome potoku koji se pojavi samo nakon velikih kiša.

⁴⁵ *Džurlin* je vrelo i zdenac.

⁴⁶ Usp. 21. bilješku.

⁴⁷ Riječ je o pećini sjeverno od Risna, u kojoj ljeti planduje stoka (Subotić 1972: 89).

4.2. Toponimi motivirani ljudskom djelatnošću

4.2.1. Toponimi prema izgrađenim objektima i zdanjima

4.2.1.1. Toponimi prema nazivima za gospodarske objekte: *Klăčina* (< *klačina* ‘vapnenica’; M), *Kòšarice* (< *košara* ‘staja’; R), *Mlîni* (M), *Na prîstan* (< *pristan* ‘privezište, lučica’; K), *Plūžine* (< *plužina* ‘koliba u kojoj noće pastiri’; R), *Zgrăda* (S).

4.2.1.2. Toponimi kao odrazi naziva za obrambene objekte: *Barbăkân* (< *barbakan* ‘vrsta utvrde’ < srlat. *barbacana*; S), *Grădina* (M, R), *Kùlina* (< *kulina* ‘razvaline utvrde’ < *kula* ‘utvrda’ < tur. *kule*; R), *Pod grădinu* (M).

4.2.2. Toponimi prema obitavalištima te javnim prostorima: *Mălă* (< *mala* ‘mahala’; R), *Pjăca* (< tal. *piazza* ‘trg’; R, S), *Sèlo* (K).

4.2.3. Toponimi prema gospodarskoj djelatnosti

4.2.3.1. Toponimi u svezi s ratarskom djelatnošću

4.2.3.1.1. Toponimi u svezi s uzgojem kulture i tipovima obradivoga zemljišta: *Băštine* (< *baština* ‘imanje’; R), *Jěčmenište* (R), *Konòpičje* (< *konopičje* ‘njiva zasijana konopljom’; M), *Krčismokve* (M), *Krtolište* (< *krtolište*⁴⁸ ‘njiva zasađena krumpirom’; R), *Lăka* (usp. *vlaka* ‘zavučena duga njiva’; L, M), *Lănište* (< *lanište* ‘njiva zasijana lanom’; M), *Lijéhe* (< *lijeha* ‘gredica, obradiva površina namijenjena uzgoju povrća ili cvijeća’; L), *Njîva* (M), *Njîve* (M, S), *Ōgrade* (< *ograda* ‘ograđena njiva’; M), *Pòdi* (< *podì* ‘terastaste njive’; R), *Rèpovi dô* (< *repa*; M), *Stúpin dô* (< *stup*⁴⁹ ‘dugačka uska njiva’; M), *Stúpne* (usp. *Stupin do*; R), *Vřti* (M).

Nazivima su zemljišnih čestica motivirani toponimi *Băštine*, *Lăka*⁵⁰, *Lijeha*, *Njîva*, *Njîve*, *Ograde*, *Podi*, *Stupin do*, *Stupna* i *Vrti*, a toponimi *Ječmenište*, *Krčismokve*, *Krtolište* i *Repovi do* te *Konopičje* i *Lanište* motivirani su nazivima kultura kojima su zasađene/zasijane pojedine obradive površine (konoplja i lan služili su za izradu užadi i jarbola na morinjskim jedrenjacima).

4.2.3.1.2. Toponimi u svezi s privođenjem tla kulturi: *Křčevine* (R), *Křčiči* (M), *Lazétina* (M), *Lazétine* (L), *Pòžárnì dô* (R), *Zăgăr* (usp. *gar* ‘mjesto na kojemu se paljenjem dolazi do obradive površine ili pasišta’; M).

4.2.3.2. Toponimi u svezi s uzgojem životinja: *Kòbila*⁵¹ (usp. *kobila* ‘sedlo’; L), *Nă janjilo* (< *janjilo* ‘tor za janjad’; M).

⁴⁸ Više o etimologiji apelativa *krtola* vidjeti u ERHSJ (II: 34).

⁴⁹ *Stup* je u starijim vremenima označivao i granicu između zemljišta (Šimunović 2004: 107).

⁵⁰ U Boki kotorskoj uz redukciju *vl > l* česta je redukcija *vr > r* (npr. *vrijes > rijes*, *vrutak > rutak*).

⁵¹ *Kobila* je rt nasuprot Verigama, a istoimeni rt postoji i na ulazu u Boku kotorsku. Blisko-zvučne toponime u oronimiji Božanić i Marasović-Alujević (2020: 179) dovode u vezu s romanskim apelativom *cavallone* ‘val’.

4.2.3.3. Toponimi u svezi s ostalim gospodarskim granama: *Pèntār* (< *pentar*⁵² ‘kamenolom’; K), *Sòlita* (M), *Stârā slànica* (< *star* + *slanica* ‘solana’; R), *Träp* (< *trap* ‘mladi vinograd’; S), *Vinogradište* (S).

Iz ove je skupine toponima razvidno da su se stanovnici Risanskoga zaljeva bavili kamenoklesarstvom, vinogradarstvom i trgovinom solju.⁵³

4.3. Kulturno-povijesno uvjetovani toponimi

4.3.1. Toponimi u svezi s upravnom vlašću: *Bánovina* (< *ban*; K), *Bègovina* (< *beg*; R), *Cärine* (L, R), *Gàbela* (< tal. *gabella* ‘carina’; R), *Knêz Bògdan*⁵⁴ (K), *Stârā dogàna* (< *star* + *dogana* ‘carinarnica’; R), *Vèlikā mèða* (R).

U ovoj su se skupini toponima ušćivali naslovi dostojanstvenika (*ban*, *beg* i *knez*) te različiti nazivi za carinarnice (*carina*, *dogana* i *gabela*).

4.3.2. Toponimi u svezi s mjesnom poviješću i mjesnim predajama: *Bègov kāmēn* (K), *Kàndīn mōst* (R), *Räka* (K).

S toponimima su iz ove skupine povezane predaje o sukobima mjesnoga stanovništva s Osmanlijama. U toponimu *Kandīn most* ušćuvan je spomen na Kandijski rat (1645. – 1669.).

4.3.3. Toponimi motivirani nazivima vjerskih zdanja i posjeda⁵⁵: *Crkvènō* (M), *Džàmätovina* (< *džamat* ‘džemat, zajednica muslimanskih vjernika’ < tur. *ce-maat*; R), *Džámija* (< *džamija* < tur. *cami*; R), *Góspino* (K), *Gròbnice* (S), *Īlinica* (M), *Mèčit* (< *mečit*; usp. *mesdžid* ‘manja muslimanska bogomolja’ < tur. *mescid*; R), *Sütvara* (M).

Predio *Grobnice* odnosi se na strpačko katoličko groblje, *Gospino* na posjede Gospe od Škrpjela u Kostanjici, a *Ilinica* je predio uz pravoslavnu crkvu svetoga Ilije u Morinju. *Sutvara* je ponornica koja utječe u more u Morinju.⁵⁶ Na negdašnju muslimansku prisutnost u Risnu upućuju toponimi *Džamatovina*, *Džamija* i *Mečit*.

⁵² *Pentar* je kamenolom u Gornjoj Kostanjici. U Kostanjici je bilo više kamenoloma. Iz kamenoloma se u Vulovićima vadio pločasti kamen za gradnju kuća i okućnica, podzida te međa. Apelativ *pentar* Ligorio (2014: 197–198) drži dalmatromanizmom te ga izvodi iz *PETRARIU*. U Boki kotorskoj taj apelativ može označivati i bilo koju otvorenu rupu u zemlji. Predio *Pentar* nalazi se u Vrmcu nad Prčanjem (Vidović 2019: 110).

⁵³ Velika su se skladišta soli nalazila u naselju Koščela u Risnu (Subotić 1972: 90).

⁵⁴ Na tome je predjelu stambena cjelina Dabovića.

⁵⁵ Vladimir Skračić (2011: 117–118) razlikuje hagianime (ojkonime »kojima je u sadržaju ime svetca ili svetice, titulara naselja, grada ili nekog sakralnog objekta«) od hijeronima (toponima »iz religiozne paradigme, koji nisu imena svetaca ili božanstava«).

⁵⁶ Naselje se *Sutvara* nalazi u Grblju, predjelu između Kotora i Budve.

4.4. Toponimi antroponimskoga postanja

4.4.1. Višerječni toponimi antroponimskoga postanja

4.4.1.1. Toponimi od posvojnih pridjeva izvedenih iz antroponima i zemljopisnih naziva: *Dòbrkov dô* (M), *Dràgojev dô* (R), *Kòkotova gréda* (M), *Kùkorova dòlina* (M), *Màrkova gréda* (M), *Pálic-vòda* (M), *Ràdostin dô* (M), *Mètkova vòda* (R).

4.4.1.2. Toponimi od posvojnih pridjeva izvedenih iz antroponima i gospodarskih naziva: *Čátovića mlíni* (M), *Đûrova lázina* (S), *Ívanovića mlíni* (M), *Lěsov svínjac* (S), *Màjanovi dôci* (M), *Màrkova nĵiva* (M), *Miòčev stân* (M), *Mírkove grànice* (L), *Sěferovo gúmno* (M), *Võjvodića mlíni* (M).

4.4.1.3. Toponim od posvojnoga pridjeva izvedenog iz antroponima i naziva biljne zajednice: *Dàbetin gřm* (R).

4.4.1.4. Toponim od antroponima i naziva kulturnopovijesnoga postanja: *Kùla Tòšovića* (R).

4.4.1.5. Toponimi od antroponima i naziva za obitavališta, javne prostore i putove: *Čûzova kùla* (K), *Děspina ùlica* (R), *Pěrovo sèlo* (S), *Torijùn Pòpovičā* (< *torijun* ‘serpentina’ [< tal. *torrione* ‘velika utvrda, promatračnica; pokretna utvrda’; Lipovac Radulović 1981: 357] + *Popović*; R).

4.4.2. Jednorječni toponimi antroponimskoga postanja

4.4.2.1. Toponimi tvoreni od posvojnoga pridjeva: *Tòmićevo* (K), *Trìpanovo* (S), *Vùčičevo* (S), *Žûrin* (R).

4.4.2.2. Toponimi antroponimskoga postanja s toponimskim sufixsima: *Àdamovina* (R), *Bėkovina* (R), *Bùjevina* (R), *Dâbovina* (M), *Kòkoljina* (S), *Kosòvica* (M), *Kováčevina* (R), *Lálovina* (L), *Mátovina* (K), *Périnica* (R), *Pètrovina* (L), *Radòštāk* (M), *Ránkovina* (M), *Síndikovina* (M), *Tomáševina* (S), *Tòšovina* (M), *Tupórovina* (R), *Vřčevina* (R).

4.4.2.3. Množinski likovi antroponima u funkciji toponima: *Bakòči* (M), *Bėkani* (M), *Brgùljani* (L), *Břkovići* (K), *Bûnovići* (M), *Čũčkovići* (R), *Čètúši* (R), *Dábovići* (K), *Deràjići* (R), *Dragománovići* (M), *Kàturići* (R), *Làlići* (M), *Lùčići* (M), *Màrinovići* (M), *Màtkovići* (M), *Milínovići* (M), *Mišlići* (R), *Mřšići* (R), *Mustúri* (M), *Pálaškovići* (M), *Pòpovići* (R), *Rádovići* (S), *Răškovići* (R), *Sěferi* (M), *Stijěpovići* (R), *Strpovići* (R), *Sùbotići* (R), *Špârovići* (R), *Tòdorovići* (K), *Tòmanovići* (S), *Vídovići* (R), *Vúlovići* (K).

U mjesnoj su te toponimiji odrazila različita domaća žvuća i izumrla prezimena: Bakoč (Morinj), Bekan (Morinj), Berković (Kostanjica), Brguljan (Lipci), Bujović (Risan), Bunović (Morinj), Čučković (Morinj), Čatović (Morinj), Čuzo (Kostanjica), Dabović (Kostanjica), Dragomanović (Morinj), Ivanović (Morinj), Katu-

rić (Risan), Kokolja (Strp), Kokot (Morinj), Kovač (Risan), Lalić (Morinj), Lalović (Lipci), Marinović (Morinj), Matković (Morinj), Milinović (Morinj), Mislić (Risan), Mršić (Risan), Palašković (Morinj), Palić (Morinj), Popović (Risan), Radović (Strp), Rašković (Risan), Seferović (Morinj), Sindik (Morinj), Stijepović (Risan), Subotić (Risan), Šparović (Risan), Todorović (Risan), Tomanović (Strp), Tomašević (Strp), Tomić (Kostanjica), Tošović (Risan), Vidović (Risan), Vojvodić (Morinj), Vrčević (Risan), Vučić (Morinj) i Vulović (Kostanjica). Na u vrelima nepotvrđena prezimena ili nadimke upućuju toponimi koji sadržavaju antroponime Ćetuš (Risan), Derajić (Risan), Despo (Risan), Kukor (Morinj), Mioč (Morinj) i Tupor (Risan). Ujedno su se u mjesnoj toponimiji odrazila različita kršćanska (Adam, Đuro, Pero, Tripan i Žuro), narodna (Dabeta, Dobrko, Dragoje, Metko, Mirko, Radosta i Ranko) i strana osobna imena (Leso) te osobni nadimci (Perinica).

4.5. Toponimi ktetičkoga postanja: *Břdo řisanskō* (R), *Lřpački pōtok* (L), *Mōrinjskā glāva* (M), *Mōrinjskā rijēka* (K, M), *Ůbaljski pūt* (S).

U mjesnoj su toponimiji potvrđeni ktetici *lipački*, *morinjski* i *risanski*, koji se odnose na naselja u Risanskome zaljevu (Lipci, Morinj i Risan), te *ubaljski*, koji se odnosi na naselje u obližnjim Krivošijama (Ubli).

4.6. Toponimi nejasna postanja ili motivacije: *Bēlilovina* (R), *Ōsarevica* (S), *Ušānik*⁵⁷ (R).

5. Jezično raslojavanje toponima

U mjesnoj se toponimiji nahode prežitci različitih jezičnih sustava. U njoj su se odrazili apelativi dalmatoromanskoga postanja *klačina*, *murva*, *pentar*, *spila* i *žuka*, koji su i danas u općejezičnoj uporabi u Boki kotorskoj. Ojkonim *Strp* motiviran je mjesnomu stanovništvu neprozirnim apelativom dalmatoromanskoga postanja. Dalmatoromanskoga je postanja i hidronim *Sutvara* ('sveta Barbara'), a kroz dalmatoromanski filter prošao je i ojkonim *Risan* te možda obalni toponim *Gandalj*. Od mlađih romanskih apelativa potječu toponimi *Gabela*, *Pjaca* i *Ponta*. Turski je jezični sloj najrazvidniji u toponimima antroponimskoga postanja (npr. *Begov kamen*, *Seferovo guvno*) te među toponimima motiviranim nazivima muslimanskih vjerskih objekata (npr. *Džamija*, *Mečit*). Slikovitost je u imenovanju referenata najrazvidnija u toponimu *Kameno more*, koji se odnosi na vrela u risanskome zaleđu.

⁵⁷ Možda od *usne*.

6. Zaključak

U ovome se radu obrađuje 274 toponima u Risanskome zaljevu. Središnje je naselje toga područja Risan, negdašnje boravište ilirskih Rizunta te antičko i ranosrednjovjekovno središte Boke kotorske, kojemu gravitiraju susjedna naselja Kostanjica, Lipci, Morinj i Strp. U kasnome srednjovjekovlju grad je Risan s Morinjem i dijelom Kostanjice potpao pod osmanlijsku vlast, a Lipci, Strp i dio Kostanjice ostali su dijelom Mletačke Republike. To se odrazilo na vjersko-etnički sastav stanovnika (katolička se većina sve do polovice XX. stoljeća održala u područjima koja nisu potpala pod osmanlijsku vlast; tijekom dvostoljetne osmanlijske vladavine u Risnu je bilo najviše muslimana, a nakon oslobođenja od Mletaka u grad su se doselili pravoslavci, uglavnom iz Trebinja i Krivošija) i mjesnu toponimiju (turski je jezični sloj zastupljeniji u Risnu i Morinju, a mletački u ostalim naseljima). Osmanlijska su osvajanja, zbog obilnih migracija, utjecala i na dijalektnu sliku Boke kotorske razdvojivši je na novoštokavsko sjeverozapadno i staroštokavsko jugoistočno područje. Istočnohercegovačkomu dijalektu pripada i hrvatski strpački govor, čije se značajke iznose u ovome radu, a koji se od susjednih crnogorskih i srpskih govora na naglasnoj razini ponajprije izdvaja češćim silaznim naglascima na nepočetnome slogu i gubljenjem zanaglasne dužine, što je odrazom starijega stanja te činjenice da katolici u Đurićima, Lipcima i Kostanjici uglavnom potječu iz Perasta i naselja koja su Perastu gravitirala u jugoistočnome (staroštokavskome) dijelu Boke kotorske za razliku od pravoslavaca koji su se uglavnom doselili iz novoštokavskih područja.

Literatura

- Abović, Miomir. 2021. Porijeklo i smisao toponima Morinj. *Boka News*. <https://bokanews.me/porijeklo-i-smisao-toponima-morinj/> (pristupljeno 23. siječnja 2023.).
- Bego-Urban, Melita. 2010. *Škrinja uspomena: dubrovački jezični pabirci*. Čibača: Humanitarno društvo Župe dubrovačke.
- Bojanić, Mihailo; Trivunac, Rastislava. 2020. *Rječnik dubrovačkoga govora*. Dubrovnik: vlastita naklada.
- Bošković, Đurđe. 1968. *O poreklu kompozicije sa predstavom lova na jelene u Lipcima*. Cetinje: Zavod za zaštitu spomenika SR Crne Gore.
- Božanić, Joško; Marasović-Alujević, Marina. 2020. *Toponimija otoka bivšega života – Svetac i Šćedro*. Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu.
- Brozović Rončević, Dunja. 1997. Hidronimi s motivom vrelišta na povijesnom hrvatskom jezičnom području. *Folia onomastica Croatica*, 6, Zagreb, 1–40.
- Butorac, Pavao. 1998. *Razvitak i ustroj peraške općine*. Perast: Gospa od Škrpjela.
- Butorac, Pavao. 2022a. *Izabrana djela IV*. Perast: Gospa od Škrpjela.
- Butorac, Pavao. 2022b. *Izabrana djela VI*. Perast: Gospa od Škrpjela.
- Crkvenčić, Ivan; Schaller, Antun. 2006. Boka kotorska: etnički sastav u razdoblju austrijske uprave (1814. – 1918. g.). *Hrvatski geografski glasnik*, 68/1, Zagreb, 51–72.
- DUP Morinj = AG INFOPLAN. 2006. *Detaljni urbanistički plan „Morinj”*. Budva: AG INFOPLAN.
- ERHSJ = Skok, Petar. 1971. – 1974. *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV. Zagreb: JAZU.
- Frančić, Anđela; Mihaljević, Milica. 1997. – 1998. Antonimija u hrvatskoj toponimiji. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje*, 23–24, Zagreb, 77–102.
- Ivić, Pavle. 1956. *Dijalektologija srpskohrvatskog jezika*. Novi Sad: Matica srpska.
- JE = Vinja, Vojmir. 1998. – 2004. *Jadranske etimologije: Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku*, I–III. Zagreb: HAZU – Školska knjiga.
- Jurić, Ante. 2016. Suvremena toponimija šibenskog otočja. *Toponimija šibenskog otočja*. Ur. Skračić, Vladimir. Zadar: Sveučilište u Zadru, Centar za jadranska onomastička istraživanja, 113–231.
- Kapović, Mate. 2017. Notes on the historical Accentuation of the Čakavian dialect of Blato on Korčula: Acute Posttonic Length, Slavic ā-stem Locative Plural and Other Issues. *Definitely Perfect: Festschrift for Janneke Kalsbeek*. Ur. Genis, René; Lučić, Radovan. Amsterdam: Uitgeverij Pegasus, 323–334.
- Kovijanić, Risto; Stjepčević, Ivo. 1957. *Kulturni život staroga Kotora (XIV–XVIII vijek)*, 1. Cetinje: Istoriski institut NR Crne Gore.

- Lalošević, Ilija i dr. 2009. *Kostanjica: kulturno i prirodno nasljeđe*. Podgorica: EXPEDITIO – Arhitektonski fakultet u Podgorici.
- Ligorio, Orsat. 2014. *Problem leksičke stratifikacije u adrijatistici*. Doktorski rad. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Lipovac Radulović, Vesna. 1981. *Romanizmi u Crnoj Gori: jugoistočni dio Boke kotorske*. Cetinje: Obod.
- Lisac, Josip. 2003. *Hrvatska dijalektologija 1: Hrvatski dijalekti i govori štokavskog narječja i hrvatski govori torlačkog narječja*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Luković, Niko. 1951. *Boka kotorska*. Cetinje: Narodna knjiga.
- Marasović-Alujević, Marina; Lozić Knezović, Katarina. 2011. Obalni toponimi otoka Šolte. *Časopis Hrvatskih studija*, 7/1, Sydney, 389–443.
- Mayer, Antun. 1981. *Kotorski spomenici – druga knjiga kotorskih notara, god. 1329., 1332. – 1337*. Zagreb: JAZU – CANU.
- Mažibradić, Anita. 2015. *Tivat kroz stoljeća: mjesto kmetova i gospodara*. Donja Lastva: Općina Tivat – HNV Crne Gore.
- Milinović, Špiro. 1974. *Podaci o istoriji Morinja i okolnih mjesta*. Morinj: Turističko društvo „Morinj”.
- Nakićenović, Sava. 1913. Boka (antropogeografska studija). *Srpski etnografski zbornik*, 20. Beograd: Srpska kraljevska enciklopedija.
- Okuka, Miloš. 2008. *Srpski dijalekti*. Zagreb: SKD Prosvjeta.
- Podaci na nivou naselja: Stanovništvo prema nacionalnoj odnosno etničkoj pripadnosti po naseljima (Tabela N1)*. 2011. Uprava za statistiku Crne Gore. <https://www.monstat.org/cg/page.php?id=536&pageid=148> (pristupljeno 15. siječnja 2023.).
- Podaci na nivou naselja: Stanovništvo prema vjeroispovijesti po naseljima (Tabela N3)*. 2011. Uprava za statistiku Crne Gore. <https://www.monstat.org/cg/page.php?id=536&pageid=148> (pristupljeno 15. siječnja 2023.).
- Prišlić, Antonija; Vidović, Domagoj. 2021. Pogled u toponimiju Općine Janjina. *Croatica et Slavica Iadertina*, 17/1, Zadar, 235–277.
- Skračić, Vladimir. 2011. *Toponomastička početnica: osnovni pojmovi i metoda terenskih istraživanja*. Zadar: Sveučilište u Zadru.
- Skračić, Vladimir; Jurić, Ante. 2004. Krški leksik zadarske regije. *Geoadria*, 9/2, Zadar, 159–172.
- Skračić, Vladimir; Šprljan, Nataša. 2016. Semantička klasifikacija toponima na šibenskim otocima. *Toponimija šibenskog otočja*. Ur. Skračić, Vladimir. Zadar: Sveučilište u Zadru, Centar za jadranska onomastička istraživanja, 321–345.
- Stjepčević, Ivo. 2003. *Arhivska istraživanja Boke kotorske*. Perast: Gospa od Škrpjela.

- Subotić, Jelisaveta. 1972. Prilog proučavanju mikrotoponimije Risna. *Prilozi proučavanju jezika*, 5, Novi Sad, 87–94.
- Šimunović, Petar. 1996. Sakralni toponimi sa sut + svetačko ime u razdoblju kasne antike do predromanike. *Folia onomastica Croatica*, 5, Zagreb 39–62.
- Šimunović, Petar. 2004. *Bračka toponimija*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Šimunović, Petar. 2005. *Toponimija hrvatskoga jadranskog prostora*. Zagreb: Golden marketing – Tehnička knjiga.
- Šimunović, Petar. 2013. Predantički toponimi u današnjoj (i povijesnoj) Hrvatskoj. *Folia onomastica Croatica*, 13, Zagreb, 147–214.
- Škaljić, Abdulah. 1966. *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Sarajevo: Svjetlost.
- Tomasović, Marinko. 2016. Udio benediktinaca u zapadnjačkim okvirima bokotorskoga prostora u djelu Pavla Butorca i pitanje vremena zasnivanja njihovih opatija. *Kotorski biskup Pavao Butorac – život i djelo. Zbornik radova okrugloga stola održanog u lipnju 2016. u Kotoru*. Ur. Lupis, Vinicije B. i dr. Kotor: HNV Crne Gore – Institut društvenih znanosti „Ivo Pilar”, Područni centar Dubrovnik – Hrvatska bratovština „Bokeljska mornarica 809” Rijeka, 75–94.
- Veselić, Krešimir. 2020. *Blago konavoskih riječi: građa za rječnik konavoskoga govora*. Gruda: Ogranak Matice hrvatske Konavle.
- Vidović, Domagoj. 2019. Pogled u toponimiju Kotorskoga zaljeva. *Studia lexicographica*, 24/13, Zagreb, 97–112.
- Vulić, Sanja. 2011. O govoru Hrvata iz Gornje Lastve. *Spomenica 600. obljetnice crkve Male Gospe u Gonjoj Lastvi (1410. – 2010.)*. Ur. Lupis, Vinicije B. Gornja Lastva – Zagreb: Župa Male Gospe u Gornjoj Lastvi – Institut za društvene znanosti „Ivo Pilar”, 113–138.

An Overview of the Risan Bay Toponymy

Summary

The paper analyses 274 toponyms of the settlements of Risan, Kostanjica, Lipci, Morinj, and Strp in the Risan Bay. The first part of the paper gives the essential historical and geographic data and some characteristics (especially accentological) of the Strp speech, one of the local idioms in the Risan Bay. In the central part of the paper, the toponyms are classified according to motivation and origin. The toponyms of anthroponymic origin and those motivated by cultural and historical facts often reflect the turbulent history of the northwestern part of Boka kotorska. Regarding the linguistic origin of toponyms, in addition to the expected remnants of the Dalmatian-Romance substratum in oikonymy (Risan and Strp), the local toponymy also reflects the appellatives of Turkish origin as remnants of the two-century-long Ottoman rule over Risan, the central settlement of the studied area.

Ključne riječi: toponimija, ojkonomija, Risanski zaljev, dalmatoromanski supstrat

Keywords: toponymy, oikonymy, Risan Bay, Dalmatian Romance substratum

